

O TĚLESNÉM UTVÁŘENÍ DÍTĚTE

Svět nás obklopuje zázraky, ale my jsme si už na ně zvykli. Stále znovu se opakuje zázrak zrození člověka, ale nevzrušuje nás příliš, protože jsme si i na něj zvykli. Jak důvěrně známá by nám jinak byla jsoucnost *tvůrčích sil*, které ovládnou mateřský organismus a vytvářejí lidskou formu dítěte. Modelují sférické zaokrouhlení hlavy, válcovitý trup a paprskovité končetiny.

To ony vytvářejí plastiku každého jednotlivého orgánu. Působí tvořivě a zprostředkují nám pochopení pro „božskou tvůrčí sílu“. Jsou věčným důkazem Boha. Ve své činnosti projevují moudrost zdánlivě nepochopitelnou. Věda neprohlédne tuto moudrost do té míry, aby ji mohla napodobit, neboť je to moudrost živoucí, proniknutá volnými silami. Působí v ní božská jsoucnost. Můžeme zůstat bezvěrci při pohledu na rodícího se člověka?

Kdo se nepředpojatě zamyslí nad povahou tvůrčích sil, tomu neujde, že působí také umělecky, že to, co vytvářejí, je také krásné. *Krásné* je klenutí lebečních oblouků, které se u kojence ještě neuzavírají, ale jsou pootevřené jako okvětní plátky. Zádové obratle jsou něžné a lopatky připomínají andělská křídla. Kostí končetin mají jemnou plastičnost, kterou nemusíme jen pozorovat, ale i vnímat dotekem prstů a kroužením ruky. Když zkusíme vytvořit něco podobného z kousku vosku nebo hlíny, trochu se přiblížíme k pochopení oné tvůrčí síly. Snáze pochopí vývoj dětského těla ten, kdo modeluje, než ten, kdo jen studuje knihy o anatomii. Moderní člověk dosáhl velkolepých výsledků ve vědě a ovládl přírodu a její síly, Ale všechny ty poznatky samy o sobě nestačí, aby

pochopil zázrak formujícího se těla a jeho živoucí tvůrčí síly. Zde totiž příroda pracuje jako umělkyně a zjevuje se jen uměleckému vnímání. O květině se mnoho dozvíme v botanice, musíme však i k ní přistoupit s citem umělce, spoluprožívat plastičnost stvolů, listů, poupěte a kvě- tů v rytmu jejího vlastního bytí, vlastního se stahování rostliny do stvolu, rozprostírání do listů, sebeuzavírání do poupěte, rozvíjení do květů atd. Teprve pak květinu doopravdy prožíváme a hlouběji pochopíme než při čistě vědeckém zkoumání.¹

Dívejme se tímto způsobem i na tělesné uspořádání malého dítěte, neboť bez uměleckého vcítění bude ná- zrak i hmat prázdný.

Ještě po narození je dítě cele zaujato Jen svou tělesností. Říkáme: Ono roste... Je vnořeno do tvůrčího procesu sil utká- vajících, budujících a formujících. Na některých starých obrazech Ježíšova narození vidíme v pozadí skalnaté kopce. Před Marií s dítětem rostou květiny a do jeslí nahlízejí volk s oslíkem. Nad jeskyní září hvězda, někdy celé souhvězdí. Obraz doplňuje anděl nebo celé zástupy andělů. Ji to vlastně celý kosmos a Ježíšovu narození jsou přítomny vliChny Jeho říše a bytosti.

Totéž se však děje při narození *každého* dítěti. Kosmické síly a bytosti pracují na duchovním Uspořádání Jeho těla, spolupůsobí v živoucích tvůrčích silách, které proitupují tělem dítěte. Nový pozemšťan se stává bytostí duchovní, spřízněnou prostřednictvím své individuální tělesné schránky s říší nerostnou, rostlinnou a živočišnou. Vždycky Spolupůsobí celý svět, když má vzniknout lidské tělo. Početl Nintllo působnost nadzemských i pozemských sil. Při tvorbě dětského těla spolupůsobí i samo duchově- duševní bytí dlfttli které se bude později rozvíjet jako jeho osobité vlohy, někdy dokonce snad i genialita. V tomto

bodě se duch i duše obětují, aby „tělem učiněny byly“ a do těla se vtiskly také všechny budoucí schopnosti. Tvoří se tělo jakožto příští nositel individuální vědomé duše a bdělého ducha. Tvoří se v podmínkách, které duše v prenatální existenci sama shromáždila ze zkušeností předchozích pozemských životů.

Tak jsou tvůrčí síly ve své plastické působnosti určovány silami minulosti. Vytvářejí především hlavu a od ní ostatní organismus. Nepoměrně velká hlava embrya krátce před narozením je podivuhodná svou oblostí, která připomíná nebeskou klenbu. Ve srovnání s malým trupem a nepatrnými, sotva tvarovanými údý, zvláště nožkami, vše vypadá jako nepatrný přívažek k hlavě. Hlava sama je pak nej dokonalejší právě při narození - obrovská s vyklenutým čelem, které jako by stlačovalo obličej dolů. A na něm den za dnem, týden za týdnem můžeme pozorovat stále plastičtější, jasnější a osobitější rysy tváře. Není krásnější zážitek než toto láskyplné pozorování, učící nás chápat vliv individuální duše na tělesné formy.

Děti s velkou hlavou a děti s malou hlavou

Podívejme se znovu na novorozeně. Jeho tělíčko se podobá obilnímu klíčku, z kterého se má vyvinout lidská bytost. Když sledujeme první období vývoje až k tomu nej důležitějšímu bodu - výměně zubů, dostává se nám vysvětlení toho, co je ve vývoji vyměřeno nejen tělu, ale i duši a duchu. Sledujeme stříbrné stopy, které vedou zpět do prenatálního bytí až k bezvě- kým osobitým záměrům, až tam, kde se chtějí uskutečnit rozhodnutí o osudech a úkolech na této zemi, pojatá v duchovním bytí.

Nadměrně velká hlava kojence se postupně harmonicky přizpůsobuje ostatnímu tělu jako u dospělého člověka. Avšak tento postup probíhá velmi různě a není úplně stejný ani u dvou dětí. Říká se přece, že „každý máme svou hlavu...“ Některé děti mají nepoměrně velkou hlavu, a přece nejde o hydrocefalii nebo rachitidu - patologické jevy, které nehodlám probírat. Normální dítě s velkou hlavou má silně vyvinuté čelo a pod ním malý obličej. Postupem času se obojí vyrovná, ale přece se nezbavíme dojmu, že máme před sebou dítě s velkou hlavou.

Co vlastně zdůrazňujeme tvrzením, že dítě roste od hlavy? Znamená to, že tvůrčí síly hlavy působí na látkovou výměnu. Znamená to také, že hlava - systém nervů a smyslů, ještě není jako u dospělého dílnou myšlenek a představ, ale orgánem látkové výměny, na kterou živě reaguje. Síly látkové výměny se zvolna z hlavy stahují a odumírají při takových procesech, jako je např. prorážení prvních zubů. Hlava se v důsledku pozvolného ústupu animálních procesů stává nástrojem bdělého vědomí a představ. Ve srovnání s tělem se zmenšuje na velikost, kterou všeobecně považujeme za normální.

Když jsou však síly látkové výměny příliš aktivní po dobu delší než je vývojově zásadně dáno, pak působí nadále stejně jako u malého dítěte - hlava pak zůstává nepoměrně velká a stává se spíše ústrojím života než orgánem vědomí. Takové děti mají menší postavu, na níž spočívá mocná hlava s vyklenutým čelem. Máme dojem, že statické podmínky jsou tu zvlášť nepříznivé, dítě často při chůzi či běhu padá dopředu, jako by je váha hlavy táhla k zemi. Oba systémy - nervový a látkové výměny nemají správné proporce a ten druhý převládá.

Jaká duše žije v tom malém těle s velkou hlavou? Snívá, někdy v mezních situacích snad dokonce lhostejně tupá - povrchní vnímání, smyslové obrazy matné, představy bez ostrých kontur. Život to později trochu vyrovná. Hlava se navenek relativně zmenší, i když její nositel bude i nadále patřit k typu lidí s velkou hlavou, ale také duševní život bude intenzivnější. Táto duševní

bystrost se však neprojeví v intelektuálních představách, v ostře konturovaných myšlenkových pochodech či ve schopnosti výrazného a exaktního smyslového vnímání. Půjde o bohatý a plnokrevný život fantazie. Děti s velkou hlavou mají podivuhodně mocnou fantazii a s radostí prožívají uměleckou činnost. Jsou bohaté na nápady a tvůrčí představy. Malují bez přesných obrysů, zato ale barvitě. Kreslí své linie a tvary na první pohled poněkud chaoticky - ale tomu malému umělci chaos představuje jen vzhledný a plnohodnotný vesmír. A dítě někdy ani nenajde slov, aby dospělému objasnilo svůj prožitek plnosti.

Tyto děti si také umí překrásně hrát, jejich fantazie je přebujelá a dospělým se někdy zdá nezvyklá. Není v domě předmět, který by ušel síle jejich představivosti. Nejbezvýznamnější veteš prodělá překvapivou metamorfózu: je to třeba slon nebo panenka, jindy zase nevěstin závoj. Někteří rodiče to pokládají za abnormální a přímo se děsí fantazijních schopností svých dětí. Ovšem, nemůžeme nečinně přihlížet vývoji dětí s velkou hlavou. Staví před nás zcela určité výchovné úkoly.

Především se nesmíme pokoušet jejich fantazii prostě vymýtit; nesmíme prohlašovat jejich představy za hlouposti. Při každé výchově se vždycky jedná o pěstování a ne ničení. Je dobré a užitečné, když dorůstající člověk si zachová co nejvíce tvůrčích sil pro život a jeho úkoly. Intelektuální vyprahlost obvykle tak jako tak bohatě zaplní škola - a pokud ne, tak duch moderní doby. Vychovatelé by proto měli co nejpečlivěji střežit mízu života. Měli by ji ale také chránit před přebujením a pokřiveným načechráváním tím, že se pokusí jemným způsobem vytrvale zavádět do dětského konání *vědomé* síly, např. při malování a kreslení ukládají dítěti malé úkoly, které probouzejí jeho vědomí: „Podívej se, tys namaloval tolik červené a kolem ní tolik zelené a žluté; teď by mě zajímalo, co by se stalo, kdybys začal s modrou a jaké barvy bys k ní ještě přimaloval.“ Dítě je nuceno přemýšlet, nemůže prostě vést Štětec pomocí sil látkové výměny, která pokračuje v jeho ruce, ale musí zaměstnat své pozorovací smysly. Při tom musíme samozřejmě

respektovat samo bytí dítěte a úkoly řešit v *jeho* pojetí a ne na základě své vlastní intelektuality.²

Pro tento typ dítěte znamená škola většinou těžké zatížení. Jediným úderem musí přemoci svou snivou a hravou povahu. Jeho přebujelá fantazie se všude omezuje. Přes všechny reformní snahy se čtení a psaní i nadále vyučuje více či méně abstraktním způsobem, hlavně však bez skutečně umělecké tvořivosti a v příliš rychlém tempu. Někdy tím děti i utrpí na zdraví. Kulaťoučké a dobře prokrvené děti poblednou a bývají unavené. Ztrácejí svou svěžest a čilost, což často pozorujeme zvláště v první třídě.

Umělecké vedení vyučovacího procesu by právě pro tyto děti bylo nejvyšší důležitě vzhledem k jejich tělesnému blahu a duševnímu pokroku. Písmenům by se měly učit z jednoduchých uměleckých obrázků a podle nich se učit psát dřívě, než se učí abstraktnímu čtení. Do světa čísel je musíme uvádět pomocí rytmu tím, že se rytmicky pohybují, skákají a tleskají. Tak je zcela nenápadně a neškodně povzbudíme a probudíme. Tyto děti bývají k velké nelibosti učitelů těkavé a nepozorné a nedívají se přímo na to, co jim právě ukazujeme. Jsou stejně nešikovné, mají-li něco napsat, jako jsou nepřesní pozorovatelé. Svým temperamentem patří mezi děti sanguinické a flegmatické.

Aby se u těchto dětí s velkou hlavou koordinoval systém látkové výměny s nervově smyslovým a nepřevážil jej, je vhodné podávat jim dosti slaná jídla. Sůl povzbuzuje smysly. Neměli bychom sice jako vychovatelé holdovat
dnes dost

běžnému fanatismu v jídle, ale rozvážit, že pro děti nemusí být vždy léčivé to, co je pro dospělé zdravé. Neslaná dieta pro starší lidi se sklonem ke skleróze je výborná a jediné správná, stejně jako vegetariánská a syrová strava, ale pro děti s velkou hlavou je neslaná dieta přímo škodlivá, protože povzbuzuje jejich sklon k duševní tuposti a nedostatku soustředění. Je na nás, abychom děti láskyplně pozorovali, a pak snadno poznáme, jakou stravu jim máme podávat. Dětem s velkou hlavou budeme dávat dobře osolená jídla.

Možná, že ony samy dokonce pocítí potřebu povzbuzující výživy a budou lízat sůl a kousat kyselé okurky, podobně jako jiné děti cucají bonbony. Nebudeme jim v tom bránit. Může se ale stát přímo opak, že tuto vhodnou výživu odmítnou a z jakéhosi nezdravého instinktu budou dávat přednost sladkostem, které vyhovují jejich sklonu k lhostejnosti a snivosti. Pak bude záležet na taktu a taktice vychovatele, aby je tomu odnaučil a převedl na slanou stravu. Může se však vyskytnout i případ, že organismus není schopen zpracovat nutné množství soli a pak bude třeba sáhnout k léčebnému opatření. Tím bychom se dostali do oblasti medicíny a vybočili z rámce tohoto pojednání. Jen poznámku na okraj: sůl je obsažena v kořenech, a proto všechny druhy řepy v chutné úpravě jsou vhodné pro tuto dětskou dietu.

Také je dobře každé ráno umýt dítěti hlavu studenou vodou. A vůbec v zásadě budeme vždy usilovat o to, aby hlava měla svá zaručená práva a výměna látková byla „vykázána do příslušných mezí”.

Zdravé a normální utváření dětského těla je pro rodiče a vychovatele zdrojem štěstí a současně i nejdokonalejším pramenem informací o utváření jeho duše. To bychom vždy měli mít na paměti.

Může se rovněž stát, že se zpočátku velká hlava kojence zmenší v nepřiměřeně krátké době a zdá se drobnou. (I zde došlo k extrémům v patologickém smyslu, o kterých zde nemohu pojednávat.) Duševně se děti s malou hlavou projevují úplně jinak než stejně staré děti s velkou hlavou. Brzy a přesně pozorují a mají jasné

smyslové obrazy a představy s přesnými obrysy. Jejich slova jsou pohotová a trefná. Na jejich hře poznáme, že pozorují a přemýšlejí. Zřídka se ovšem spokojí s primitivními hračkami, protože mají nedostatečnou fantazii. Kus dřívka jim sotva připomene panenku, lokomotivu či lva nebo auto. Místo toho si raději hrají s opravdovou železnicí, tak jak se dá koupit v hračkářství. Vydrží celé hodiny přesně a systematicky montovat stavebnice podle předlohy, což není k dobru pro jejich další vývoj.

Abychom pochopili svéráznost obou typů dětí, zajdeme si s nimi někdy do lesa. Dítě s velkou hlavou bude u vytržení nad mechem, větvičkami, šiškami a křemínky, z kterých postaví selský dvůr, obklopený záhony květin, dále pak lukami, kde se pasou žaludy a bukvice coby krávy atd. Dítě s malou hlavou se raději podrží dospělého za ruku a bude se asi ptát, kdo stvořil stromy a jak rostou. Začne hloubat, kdo tedy stvořil Boha, když jsme mu řekli, že stromy stvořil Bůh a jak ten Bůh vypadá. Bude vyprávět o tom, co ono samo vytvořilo, o různých mašinkách a vynálezech, které samo vymyslelo. A když mu dospělý navrhne nějakou hru a sám si s ním hraje, moc se potěší.

Když kreslí nebo maluje dítě s malou hlavou, má už předem své představy o tom, co to má být. Naznačí ostře ohraničené tvary, které mají vyjádřit jeho myšlenky. Také umí jasně říci slovy, co bude ten obrázek představovat. Avšak toto „umělecké dílo“ bude působit trochu trapně - jednak je chudé na fantazii, jednak mu chybí technická zručnost k uskutečnění myšlenky. Při modelování dítě s velkou hlavou vytvoří jakýsi záhadný předmět, který však v jeho fantazii žije v mnoha podobách. Dítě s malou hlavou nadělá třeba tenké válečky a z nich sestaví například zvíře: čtyři nohy, trup, hlavu, dvě oči. („Ty přece nikdy nechybíš, že mají být, to každý ví...“ řečeno s Wilhelmem Buschem.) Dítě s malou hlavou už předem „ví“, z čeho pozůstává člověk, zvíře, květina, rozkládá a opět je skládá podle tohoto „vědění“. Proto jeho pracně a zásadově

uspořádané výtvary nepůsobí uměleckým dojmem. Zato dítě s velkou hlavou s nemnoha myšlenkami, ale se smyslem pro celek, realizuje své nej primitivnější představy s půvabem umělce.

U dětí s malou hlavou se živoucí tvůrčí síly brzy stahují z oblasti nervově smyslového systému a na jejich místě se začínají tvořit představy. Může se však také stát, že tyto síly se stahují příliš překotně a dojde k nevyváženosti systému vnímání a životních sil látkové výměny, která převládne, a tak se poruší vzájemná harmonie. Nemusí to ještě být příznak onemocnění, a dokonce existuje i určitý typ dětí, kde se projevuje pravý opak. Je samozřejmé, že v praxi není vše tak přesně odlišeno, jak se to musí provádět v teoretickém pojednání, kde jde o jasné vymezení pojmů. Přesné rozlišování pojmů slouží k tomu, abychom z jejich odlišného hlediska děti pozorovali a podle toho pak s nimi jednali.

Děti, u kterých převládá nervově smyslový systém, se budou zdát čilejší, bystřejší a chytřejší než ty, které mají dokonalejší systém látkové výměny. Proto je také budou více oceňovat a obdivovat ti dospělí, kteří jen málo přistupují na myšlenku souvztažnosti mezi zrodem a smrtí. Budou zvláště oceňovány ve škole, kde jim dobře půjde čtení, psaní a počítání při intelektuální metodě a abstraktním způsobu vyučování. Jejich analytický rozum odpovídá běžné vyučovací praxi.

Bohužel, skutečná umělecká výchova, nezatížená intelektuálně, se dnes už neuznává ani v rodině ani ve škole. Rodiče bývají nespokojení, někdy mají dokonce i strach, když jejich ratolesti kreslí „čárymáry“ nebo barevné mazaniny bez obsa-hu - a naopak jsou zase hrdí, když mohou hned říci: „Aha, to je dům, táta, pes, strom...“ Nepřijde se na to, že ty inteligentní děti s malou hlavou se v uměleckém vyjádření často projevují jako zlomyslní malí šosáci. V jejich hlavě už neproudí dost tvůrčího života. U nich se předčasně dostavují procesy odumírání fantazie, které vždy poskytují základnu pro bdělé vědomí a do dětského chování vnášejí prvky tvrdosti.

Citlivý vychovatel se bude proto snažit o nějaká proti-~~XXXXXXXXXXXXX~~

opatření, jak jít na tyto malé chytré „Botokudy“, kterých je dnes zvláště mnoho ve velkoměstech. Ve škole budou převážně malovat vodovkami. Tužky, které mají ze všeho nejraději, zcela nenápadně odstraníme z jejich dosahu, a když už, tak jim dáme jen barevné tužky. Budeme dbát na to, aby při kreslení a malování nadělaly příliš silné obrysy. Při malování ať pracují plošně a ne lineárně. Při kreslení ať šrafují a neobrysují. Bude jim to pomáhat a my také zjistíme, že jejich představy se ponenáhlu stávají více umělecké. Je naprosto samozřejmé, že se vyhneme všem násilným zásahům. Vždy se bude jednat jen o odvedení pozornosti, povzbuzení, doplnění a protiváhu, nikdy o ohýbání dětské přirozenosti na opačnou stranu.

Nesmíme potlačovat jejich zájem o stroje a techniku, ale pokusíme se převážit tento zájem vyprávěním obrazných příběhů, pohádek, ság a legend pro potěchu jejich duše. Zájem o technické hračky je aktuální a musíme jej jen vyrovnávat pomocí jiných zájmů, které udržují v bdělosti živoucí sílu fan- tazijních představ.

Je evidentní, že u těchto často bledých dětí s malou hlavou musíme mimořádně povzbuzovat procesy látkové výměny a posilovat je, aby stačily na smyslově nervový život. Mají jíst hodně sladká jídla. K povzbuzení látkové výměny potřebují hodně cukru. Měly by jíst sladké zralé ovoce, hroznový cukr, med, třtinový cukr a hlavně nepostradatelný řepný cukr k oslazení jídel, ne však ve formě bonbonů a sladkého cucání, které jen kazí zuby a žaludek. Pokud je zvláště nápadná neschopnost dítěte k projevu dětsky uměleckému, můžeme mu večer dát na břicho teplý obklad. Tím dosáhneme rychlejší proteplení a oživení smyslově nervové soustavy. Tímto jednoduchým prostředkem můžeme i u dítěte, které má organický a duševní život v rovnováze, dosáhnout zvýšenou duševní činnost a ohnivější fantazii. Neměli bychom u dětí nikdy podceňovat vliv fyzických procesů na jejich duševní život, nejsme proto ještě materialisté - ba právě naopak, tím uznáváme, že hmotné jevy jsou podmíněny duševně, a proto také na duševní život zpětně působí. To ovšem

neplatí ve stejné míře u dospělého člověka, který svůj duševní život dalekosáhle odlišuje od svých fyzických procesů. V péči o dítě a v jeho výchově však uspějeme jen tehdy, když se s úctou skloníme před faktem, že fyzický život vznikl z duševna a že současně v sobě obsahuje jeho zárodky: klíčky uvědomělého života duchovního.

Caroline von Heydebrand